

Rabbi Moshe Feinstein's Position Concerning Brain [-stem] Death
Rabbi Shabtai A. Hacohen Rappaport

December 1993 (Tevet 5754)

Dear Rabbi Mordechai Halperin,

I thank you for supplying me with Rabbi Shlomo Zalman Auerbach's letter, dated March 10, 1993 (17 Adar, 5753), in which he conveys his opinion about the position of my grandfather Rabbi Moshe Feinstein concerning establishing the moment of death and organ transplants.

In this letter, he (Rabbi Auerbach) writes:

"... and since the ventilator was only inserted by the physicians it should be considered as if it is merely extending the end of dying and is preventing the soul from departing from the body, and therefore it would be permissible to remove it from him."

And Rabbi (Auerbach) adds here in parenthesis:

" Even though this is already explained in Igrot Moshe, Yoreh Deah III:132, since from his (Rabbi Moshe Feinstein's) words it might be possible to interpret otherwise, I was therefore happy to see the letter that he wrote to Dr. Bundi, that clearly states this is permissible. However, in my humble opinion, even though it's written there "that it's justified according to the law" and "even if the heart can pump for another few days," it appears to me in any case that these comments refer only to "it's permissible to remove the patient from the respirator," because the date of the letter is Kislev 1985 a period in which the whole world was discussing whether or not organ donation was permissible or forbidden, and if his opinion was that the patient was considered dead also for taking organs, then it's incredible that he didn't mention that there was a mitzvah to take organs for the purpose of saving lives... and therefore I think that he didn't want at all to rely on these tests to actively take out organs.

On this discussion, I want to comment that although according to the opinion of Rabbi Auerbach the removal of the respirator is considered as removing an obstacle to death which is permitted for a *gosses*, as explained in Yoreh Deah 339, paragraph 1, by the Rama. And therefore, it wouldn't be a proof from that which Rabbi Moshe Feinstein allowed to remove a respirator to an act of commission like removing organs while the heart is still pumping.

But certainly this is not the opinion of Rav Moshe Feinstein himself, for his opinion was not to compare removing an obstacle – which is permitted by him because of the suffering of the *gosses*, that it artificially lengthens the suffering of the patient – with that of natural needs, that also a healthy man needs, that removal of them is considered an act of commission. I will briefly elaborate.

According to the Rav (Rabbi Moshe Feinstein), the permission to remove the obstacle of a dying person is not because he's dying specifically, for if he has no suffering it would be forbidden to remove the obstacle, and we would need to lengthen his life with whatever is possible. For so he wrote in Igrot Moshe Choshen Mishpat II, Fourth Volume, Siman 74.

“And it is simple that so held the Rama in Yoreh Deah, 339, Chapter 1, who permitted, and even required that we remove things that prevent the departure of the soul even if we find it will cause his death to occur a short time earlier than it would have.) It is obvious that this is based on the suffering that the *gosses* experiences, for without the suffering there would be no reason to allow removal of obstacles that would prevent departure of the soul, just the opposite, that we would be required to insert (a ventilator.) But it is most certain that it is because the dying person would continue to suffer with the delay of his soul's departure, and certainly our teacher the Rambam and his predecessors had a tradition about this. And it's correct and true according to halacha.”

And similarly he wrote in Yoreh Deah II, Siman 174 the beginning of section 3.

And such was the opinion of the Rav (Rabbi Moshe Feinstein) with all terminal patients, that it is forbidden to lengthen the life of suffering terminally ill patients (if the patient doesn't agree or is unconscious) as is explained in many of his responsa in Igrot Moshe simanim 73-75, Yoreh Deah II, Siman 174. Therefore there is no difference between a *gosses* and a regular patient, in as much as you can heal them you should, but if it's just to extend the suffering life of a patient it is forbidden. See response Choshen Mishpat II, Siman 74 end of Letter 3, which implies to the contrary, that if you can extend the life of a suffering patient for a longer period of time even the more so it should be prohibited then if you can extend the life of a suffering patient for a short period. And all this is according to his opinion which is derived from Talmud Ketubot 33, Folio 2, that endless suffering is worse than death, and if so, the more that suffering is extended so too is it worse than death.

And with all this he wrote that a terminal patient needs to be intravenously fed (Igrot Moshe, Choshen Mishpat II, Siman 74, beginning of letter gimmel) This ruling was made in the context of the secular courts ruling in Florida, USA, that a terminally ill patient, it is forbidden to extend his life with “invasive methods” such as: artificial respiration and intravenous feeding. And he wrote: “Simply feed him things that won't harm him, and that certainly give him a little strength, even though the patient won't feel it, and even those who are watching over him won't notice it. And it (food) is not similar at all to medical drugs (that would be forbidden to give him so as to extend his suffering), and the reason is simply that feeding is natural and it is necessary to eat to sustain life and consciousness and even animals have to eat...”

In the beginning of his words he compared this (eating) to giving oxygen to a patient. And even though in his responsa Siman 73, letter aleph, he wrote that giving oxygen is to lessen the suffering, but in comparison to his words in siman 74, it is clear that it is because breathing is a natural thing that every person needs, even if he is healthy. Therefore he wrote in Iggrot Moshe Yoreh Deah, II, siman 132 concerning removal of a respirator: “All the while the respirator is working it’s forbidden to remove it from his mouth, for perhaps he is alive and they would kill him by it’s removal.” And he only permitted it there in his tshuva in Choshen Mishpat not to restart the machine after it ran its course of a limited time, but not to remove a functioning machine. Thus there is a clear distinction between medication that is forbidden to be administered in order to extend the suffering of a (terminally ill) patient and between food and air that must be administered – there is no suffering added by administering them – and it is absolutely forbidden to remove them. And its clear that even though the Rav (Rabbi Moshe Feinstein) permitted not to restart a ventilator that ended its cycle and was in the ‘off’ position, that ruling only applies if the patient is dead, and not if there is a doubt whether or not he is alive or dead but only suffering from pain, as he wrote explicitly in the places that were mentioned above.

It appears, in my humble opinion, that the Rav (Rabbi Moshe Feinstein’s) source was Maimonides, Laws of the Murderer (*rotzeach*), third chapter, laws 9 and 10, that if a person withholds from his friend air or heat it is considered as if he killed him with his own hands. That is because air and heat (like food) are natural needs of humans, that withholding them is tantamount to murder. But holding back drugs that a patient needs it would appear is not murdering someone with your hands. and see Tzofnat Pa’aneach for law 11, that explains the Rambam’s omission of Talmud Sandhedrin 77, folio 2 that Raba says; “One who shoots an arrow into someone, and he has (healing) drugs in his hand and another comes to disperse (the drugs to the wind) them, and even he came first to disperse them, he is not culpable, because during the time that he could have healed him.”

And he (Tzofnat Pa’aneach) writes that medicine does not annul the sickness but rather it’s a new thing, and therefore one who shoots an arrow at someone even though it’s possible to heal him (the victim) he (the shooter) is still culpable of murder. But if the victim doesn’t die because he received medication then he (the shooter) is not culpable of murder. But if the wounded dies, than the fact that it would have been possible to heal him is not a sufficient reason to label him a “live” person. And see that something similar is also written in the Ohr Sameach there. And therefore removal of medication is not considered murdering someone with your hands, which is not true when withholding air, warmth or food.

In any case, it was definitely the opinion of Rabbi Moshe Feinstein that removal of the respirator (and intravenous nutrition) is considered an act of murder. Therefore if he permitted this (not to administer these essential items) to someone who was lying dormant as a dead person, and whose autonomous

respiration had ceased, he certainly allowed one to do all things that one would normally be considered murder by a live person, because this person is dead. And therefore, according to his opinion, it's permitted to remove also organs from this person because he is dead. And the distinction which Rav (Auerbach) wrote of between removing a ventilator and between removing organs, is not a distinction according to Rabbi Moshe Feinstein's position as I have explained.

Your friend,
Shabbtai A. HaCohen Rappaport

[Translated by Robert Berman.]

הרב שבתי א. הכהן רפפורט

ביאור דעת הגרמ"פ בסוגיית המות המוחי

בע"ה

טבת תשנ"ד

לכבוד ידידי הרה"ג ד"ר מרדכי הלפרין שליט"א
שלו' ורוב ברכות עד העולם,

הנני מודה לכב' על שהמציא לי את מכתבו של הגאון רשז"א שליט"א, מי"ז אדר
תשנ"ג, בו הוא מתייחס לדעתו של מו"ז הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בעניין
קביעת עת המות והשתלת אברים.

במכתב זה כותב הגאון שליט"א:

"...ומכיוון שאת המכשיר (מכונת ההנשמה) רק שמו הרופאים, יש לראותו
כאילו הוא רק מאריך את סוף הגסיסה ומעכב את הנשמה לצאת מן הגוף, ולכן
מותר להסיר אותו ממנו."

והוסיף כאן הגאון שליט"א בסוגריים:

"ואף שכן מבואר גם באגרות משה יו"ד ח"ג סימן קלב, מ"מ הואיל ובדבריו
שם אפשר קצת לדחוק ולפרש אחרת, לכן נהניתי כאשר הראו לי מכתב
שהגאון הנ"ל כתב לד"ר בנדי הי"ו, ושם כתב ברור ומפורש שמותר. אך
נלענ"ד דאף שכתב שם "שגם מוצדק לדינא" ו"אף שהלב עדיין יכול לדחוף
לכמה ימים", מ"מ חושבני שכל הביטויים הללו הם רק לענין זה שנתכוין
להורות "שמותר לסלק החולה ממכשיר הנשימה", שהרי הזמן של המכתב הוא
כסלו תשמ"ה אשר בכל עולם התורה דנו אז על ההשתלות אם מותר או אסור,
ואילו היה דעתו שנחשב ממש כמת גם לענין הוצאת איברים, הרי פלא גדול
הוא איך לא הזכיר שיש גם מצוה לקחת ממנו איברים לצורך הצלת נפשות
של חולים מסוכנים... ולכן חושבני שלא רצה כלל לסמוך על הבדיקות לעשות
מעשה בקום ועשה להוציא איברים בידיים."

בנידון זה רציתי להעיר כי אמנם לדעתו של הגאון שליט"א סילוק מכשיר
ההנשמה הוא הסרת המונע, המותרת בגוסס, כמבואר ביורה דעה סימן של"ט סעיף א
בהגהות הרמ"א. ולכן באמת לא תהיה ראייה ממה שהתיר הגאון רבי משה פיינשטיין
זצ"ל להסיר את מכונת ההנשמה, לעניין עשיית מעשה בידיים, כגון להסיר ממנו
איברים, כל זמן שהלב פועם.

אבל וודאי שאין הדבר כן לדעתו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל עצמו, שכן דעתו היתה שאין לדמות הסרת מונע — המותר לדעתו משום ייסוריו של הגוסס — שהוא מאריך את חיי הצער של החולה באופן מלאכותי ומיוחד, לבין צרכים טבעיים של האדם, שגם אדם בריא צריך, שסילוקם הוא בגדר מעשה ממש. ואבאר מעט את הדברים.

לדעת הגאון זצ"ל אין היתר להסיר את מונע המות מן הגוסס משום שהוא גוסס דווקא, שכן אם אין לו ייסורים אסור להסיר את המונע, וצריך להאריך את חייו בכל מה שאפשר. שכן כתב באגרות חושן משפט ח"ב (כרך שביעי מאגרות משה) סימן ע"ד:

"ופשוט שכן סובר הרמ"א ביו"ד סימן של"ט סעיף א' שמתיר וגם מצריך להסיר דברים המעכבין יציאת הנפש אף שנמצא שגורמין שימות באיזה זמן קטן קודם. דפשוט שהוא צד היסורים שיש להגוסס בזה, דבליכא יסורין הא ליכא שום טעם שיתירו אף לסלק דברים המעכבין ליציאת הנפש, אלא אדרבה היה לנו לחייב גם להכניס. אלא ודאי שהוא משום דאית לו להגוסס איזו יסורים בעיכוב יציאת הנפש, והיה בודאי לרבותינו הרמ"א והקודמים לו קבלה בזה. והוא נכון ואמת לדינא."

וכיוצא בזה כתב באגרות יו"ד ח"ב סימן קע"ד ריש ענף ג'.

וכך היתה דעת מרן זצ"ל בכל חולים שאי אפשר לרפאותם, אלא רק להאריך חיי ייסורים שלהם, שאסור לעשות כן (אם החולה אינו מסכים או שאינו בהכרה) כמבואר בתשובות רבות שלו עי' אגרות שם סימנים ע"ג-ע"ה, וביו"ד ח"ב סימן קע"ד שם. ולכן אין בעצם הבדל בין גוסס לחולה שאינו גוסס, אלא כל שאפשר לרפאותו ממש חייבים לעשות כן, אבל אם הוא רק להאריך חיי ייסורין שלו אסור. ועיין באגרות חו"מ ח"ב סימן ע"ד בסוף אות ג' שרמו שאדרבא אם הארכת חיי הייסורים היא לזמן ארוך יותר, יתכן שעוד יותר יש לאסור לעשות כן מאשר אם הארכת החיים היא לזמן קצר. וכל זה לשיטתו שילפינן מכתובות ריש דף ל"ג ע"ב שייסורים שאין להם קצבה קשים ממיתה, ואם כן ככל שחיי הייסורים ארוכים יותר, כך הם קשים יותר ממיתה.

ועם כל זה כתב שגם חולה שאי אפשר לרפאותו צריך להאכילו דרך הוריד (אגרות חו"מ ח"ב סימן ע"ד ריש אות ג'). דבר זה היה על רקע פסיקת בית משפט בפלורידה בארה"ב שחולה שאי אפשר לרפאותו, אסור להאריך את חייו ב"אמצעים חודרים" כהנשמה מלאכותית והאכלה דרך הוריד. וכתב:

"פשוט שצריך להאכילו דברים שאין מזיקין ואין מקלקלין דודאי מחזיקין כוחו מעט, אף שהחולה בעצמו אינו מרגיש, ואף העומדין ומשמשין אותו אין מרגישיין. ולא דמי כלל לענייני סמי הרפואה (שאסור לתת לו כדי להאריך את חיי היסורים שלו), והטעם פשוט שהאכילה הוא דבר טבעי שמוכרחין לאכול להתזיק החיות ושכל אדם ואף בע"ח בעלמא מוכרחין לזה..."

ובתחילת דבריו הוא מדמה דבר זה לנתינת חמצן לחולה שכזה. ואף שבתשובה שם סימן ע"ג סוף אות א' כתב שנתינת חמצן היא להקל מייסוריו, אבל מהשוואת הדברים בסימן ע"ד ברור שהוא משום שגם נשימה הוא דבר טבעי שכל אדם צריך, גם אם הוא בריא. ולכן כתב באגרות יו"ד חלק ב' סימן קל"ב לגבי הסרת מכונת ההנשמה: "כל זמן שהמכונה עובדת עבודתה אסור ליטול מפיו, דשמא הוא חי ויהרגוהו בזה". והתיר שם ובאגרות חו"מ שם רק שלא לחדש את פעולת המכונה שהופעלה לזמן קצוב, ולא לסלק מכונה פועלת. הרי שיש חילוק ברור בין תרופות שאסור לתיתם כדי להאריך חיי ייסורים של חולה, לבין אוכל ואויר שצריך לתיתם — אין בעצם נתינתם ייסורים — ואסור בהחלט לסלקם. וברור שאף שהתיר הגאון זצ"ל שלא לחדש פעולתה של מכונת הנשמה כשהפסיקה, זה רק אם ברור שהחולה מת, ולא אם יש ספק שמא עדיין הוא חי, אף שסובל מייסורים, כמו שכתב במקומות הנ"ל בפירוש.

ונלענ"ד מקור לדברי מרן זצ"ל הם ברמב"ם הלכות רוצח פרק ג' הלכה ט"ז שהמונע מחברו אויר או חום (היינו שכפתו במקום הצינה) נחשב רוצח בידיים. והיינו שאויר וחום (כמו אוכל) הם צורך טבעי של האדם שמניעתם הם רציחה בידיים. אבל מניעת תרופות הנצרכות לחולה, נראה שאינה רציחה בידיים כלל. ועי' בצפנת פענח להלכה י"א שם, שביאר השמטת הרמב"ם מה דאיתא בגמ' סנהדרין עז ע"ב מימרת רבא "זרק בו חץ וסמנין בידו ובא אחר ופיזרן, ואפילו הוא קדם ופיזרן פטור, דבעידנא דשדא ביה יכול להתרפאות הוה". וכתב שרפואה אינה מבטלת את המחלה אלא היא דבר חדש, ולכן כשזרק חץ באדם אף שאפשר לרפאותו הוא רוצח, אלא אם לא מת מחמת שהתרפא בפועל אין כאן רצח. אבל אם מת הנפגע, מה שהיה אפשר לרפאותו אינו גורם שהיה עליו שם חי. ועי' כעין זה גם באור שמח שם. ולכן גם סילוק סמי רפואה אינם רציחה בידיים, מה שאין כן סילוק אויר, חום או אוכל.

מכל מקום ודאי שדעת מרן זצ"ל שסילוק מכונת הנשמה (וגם הזנה דרך הוריד) היא רציחה בידיים. ולכן אם התיר לעשות כן למי שמוטל כמת ופסקה נשימתו העצמית, הרי ודאי שהתיר כל מה שנחשב רציחה בידיים אצל חי, מחמת שאדם זה מת הוא. ולכן לדעתו מותר להסיר גם איברים של אדם זה מחמת שהוא מת. והחילוק שכתב הגאון שליט"א בין הסרת מכונת ההנשמה להוצאת איברים מגופו אינו לדברי מרן זצ"ל כפי שהבאנום.

והנני ידידו המברכו ברוב ברכה והצלחה
שבתי א. הכהן רפפורט